

Den uvillige og den overivrige

Månedsbrev 07/2013

At Tyskland ikke viser noen interesse for bruk av militær makt, burde ikke være til hinder for at tyskerne kunne utvise et mer aktivt lederskap i Europa. Om kinesernes iver etter å skulle bestemme over andre går ned, vil trolig frykten de mindre nabolandene i Asia har for Kina også bli mindre.

Arne Jon Isachsen
Centre for Monetary
Economics (CME)

Siden den andre verdenskrigs slutt i 1945 har USA vært den dominerende stormakten eller hegemon, dvs. landet som i stor grad bestemmer reglene for samkvem og relasjoner mellom land, og som også ser til at disse reglene etterleves. Rett nok med konkurranse fra Sovjetunionen frem til desember 1991. Da brøt Sovjetunionen sammen, ganske enkelt ved at Russlands president Boris Jeltsin tok Russland ut av unionen. Hva gjelder rollen som hegemon eller internasjonal stormakt er Vladimir Putins Russland av i dag kun en svak skygge av Josef Stalins Sovjetunionen tidlig på 1950-tallet, eller av Nikita Khrusjtsjovs tidlig på 1960-tallet.

Tyskland og Kina kommer på banen

De siste 10-12 årene har imidlertid to andre land gjort seg stadig sterkere gjeldende på den internasjonale arena, nemlig Tyskland og Kina. Ved Sovjetunionens oppløsning ble forholdene lagt til rette for Tysklands samling. I oktober 1990 ble de fem delstatene som Øst-Tyskland bestod av, ganske enkelt innlemmet i Vest-Tyskland. Et nytt – eller egentlig gammelt – Tyskland fremstod. Vel 80 millioner tyskere kunne nå fylke seg under samme flagg. Heldigvis gjør de ikke det – fylker seg – i betydningen å stille opp militært og å opptre aggressivt overfor andre lands innbyggere, eller egne, for den saks skyld. To ganger i forrige århundre gjorde de det. Og begge ganger med ødeleggende konsekvenser både for seg selv og andre.

Fra Europas "syke mann" til en økonomisk stormakt ...

Så sent som i 1999 ble Tyskland betegnet som Europas "syke mann". Innlemmelsen av Øst-Tyskland viste seg utrolig mye vanskeligere og dyrere enn noen på forhånd hadde tenkt seg. Og fremdeles – 23 år etter den tyske

gjenforeningen – sliter lillebror i øst med å nå opp på nivå med storebror i vest hva gjelder produktivitet i økonomien. Dårlige innarbeidede vaner under 45 år med kommunisme og planøkonomi tar sin tid å riste av seg.

Gerhard Schröder, Tysklands forrige kansler, la i 2003 frem "Agenda 2010" – et økonomisk program der siktemålet var et mer konkurransedyktig Tyskland. Et viktig element her var et bedre fungerende arbeidsmarked. For å få fagforeningene med på laget ble et system med medbestemmelse etablert der valgte representanter for de ansatte ble med i bedriftens styrende organer. Konsekvensen ble en meget moderat lønnsvekst. I gjennomsnitt steg lønningene i Tyskland med bare 1,1 prosent pr. år for perioden 2001-2010. Med euro som felles mynt fra 1999 innebar dette at tyske bedrifter fikk stadig bedre konkurransekraft enn bedrifter i andre euroland, der lønnsveksten kunne være både to og tre ganger så sterk.

At Tyskland ikke viser noen interesse for bruk av militær makt, burde ikke være til hinder for at tyskerne kunne utvise et mer aktivt lederskap i Europa. Det er konklusjonen i en egen rapport i The Economist av 15. juni i år, "Europas uvillige hegemon". Når konkurransekraften til tyske bedrifter drar så kraftig i fra andre eurolands, synes tiden moden for å utøve lederskap. Det har ikke Angela Merkel, som overtok som kansler i 2005, i tilstrekkelig grad gjort.

Et Tyskland som var fastere i klypene, ville sørget for at finanssektoren, både i eget og andre euroland, tidlig tok de tapene uvettig kredittgivning har ført til.

... men med liten villighet til å bruke sin makt

Et Tyskland som var fastere i klypene, ville sørget for at finanssektoren, både i eget og andre euroland, tidlig tok de tapene uvetting kredittgivning har ført til. En viktig grunn til at USA er kommet gjennom finanskrisen på langt bedre vis enn Europa, er nettopp villigheten til å la banker gå konkurs og på andre måter å fordele tapene på. Videre kunne tyskerne brukt noe mer penger selv, fått inflasjonen opp et par hakk, og dermed lettet trykket for foretak i andre land som sliter med større lønnsøkninger. En slik politikk kunne kombineres med klare krav til andre land hva gjelder ikke bare statsfinansene, men også strukturelle problemer som arbeidsmarkedenes virkemåte, innsamling av skattepenger, og byråkratisk sendretthet.

Men tyskerne er ikke slik. De liker bedre å se seg selv som et stort Sveits snarere enn som et lite USA. Man holder orden i eget hus, som sveitsere, og så får andre holde orden i sine. Tyskere er ikke som amerikanere, som elsker "å ta lederskap" og å påvirke andre lands atferd på en måte som etter amerikanernes mening tjener systemet som helhet. Mens "systemet" for USA er hele kloden, begrenser "systemet" for Tyskland seg til Europa. Med et svekket Frankrike og et Storbritannia som selv definerer seg perifert i Europa, er et fremvoksende Tyskland den naturlige kandidat som hegemon. Men tyskerne vil ikke. De har prøvd det før.

Kina viser muskler

I Kina, på den andre siden av kloden, er bildet et annet. I løpet av de siste par-tre årene har Midtens Rike vist stadig mer muskler. Det har ført til stadig nye konflikter mellom India, Vietnam, Japan, Filippinene, Thailand og Sør-Korea på den ene siden og Kina på den andre

Når kineserne oppfører seg truende og aggressivt, søker nabolandene seg naturlig nok mot USA for beskyttelse og støtte.

siden. Særlig har Kinas krav og kinesisk atferd i Sør-Kina havet vært en kilde til uro og bekymring. Når kineserne oppfører seg truende og aggressivt, søker nabolandene seg naturlig nok mot USA for beskyttelse og støtte. En form for ulikevekt oppstår: Mens Kina blir stadig viktigere som økonomisk partner for land i Asia, fremstår USA for noen av dem som stadig viktigere rent sikkerhetspolitisk.

I boken *The Rise of China vs. the Logic of Strategy*, fremholder Edward N. Luttwak at Kinas voldsomme økonomiske fremgang i seg selv virker truende på de mindre nabolandene. Uansett hvor "snille" og "fredelige" kineserne oppfører seg vil denne fremgangen på det økonomiske område skape motreaksjoner i nabolandene. Det eneste som på sikt kan hindre en slik reaksjon er at den voldsomme økonomiske veksten i Kina stanser opp. I så fall vil Midtens Rike fremstå som mindre truende. En utvikling i retning av demokrati vil også kunne virke beroligende på nabolandene, mener Edward Luttwak, som er forsker ved Center for Strategic and International Studies i Washington D. C.

Hva med veksten fremover – som Brasil eller som Sør-Korea?

Hva er så sannsynligheten for at den årlige økonomiske veksten i Kina halveres fra 7-8 prosent til 3-4 prosent i løpet av ikke altfor mange år? Slik at trusselen Kina utgjør blir tatt ned. Interne utfordringer står i kø: Forurensing, fordeling og demografi er tre viktige stikkord. I en fersk studie foretatt i fellesskap av forskere fra mange land,

konkluderes det med at levealderen nord for Huai River er fem og et halvt år kortere enn sør for denne elven. Hvorfor? Fordi utdeling av gratis kull til fyring i nord har gitt så mye dårligere luftkvalitet. Ta vekk gratis kull og veksten går ned. Bedre miljøpolitikk koster i form av lavere økonomisk vekst.

Fordelingspolitikken er en annen anstøtsstein. Om den skal bli jevnere, og det bør den om veksten i forbruket skal stige, må de med makt være villige til å la de fattige få større stykker av kaka. Hvor sannsynlig er det at noe slikt skjer?

Til sist, Kina blir gammelt før det blir rikt. Om noen ganske få år vil andelen av mennesker i arbeidsfør alder ta til å synke samtidig som antallet pensjonister fortsetter å vokse kraftig. Det vil legge en demper på den økonomiske veksten.

Med et bruttonasjonalprodukt pr. innbygger på vel seks tusen dollar er Kina i dag på nivå med Brasil i 1974 eller med Sør-Korea i 1983. Hvordan vil utviklingen fremover arte seg? Vil kineserne følge brasilianerne eller sørkoreanerne?

Oppgjør med egen fortid

Til forskjell fra Tyskland, som har gjort opp med sin egen, nære historie, og nettopp derfor

er uvillig til å ta på seg jobben som hegemon, har ikke kineserne gjort det. Om forskere i Kina stod fritt til å studere og å vurdere Maos eksesser som Kinas fremste leder fra 1949 til 1976, og å legge frem sine vurderinger i det offentlige rom, ville det kanskje hatt som konsekvens at Kina la større vekt på utviklingen i eget land. Imidlertid er et oppgjør med Mao-tiden uforenlig med Det kinesiske kommunistpartiets bibehold av sitt monopopol på makten.

Kanskje Europa ville være tjent med et noe mer selvsikkert og markant Tyskland, med større villighet til å ta et begrenset lederskap. Om kinesernes iver etter å skulle bestemme over andre går ned, vil trolig frykten de mindre nabolandene i Asia har for Kina også bli mindre. Men om de kinesiske ledere er usikre på hvor stabilt systemet egentlig er, kan det være greit å spille på nasjonalismen for på den måten å skaffe seg legitimitet. Det er en farlig vei å gå.

26. juli 2013

Home Page: <http://home.bi.no/fag870>